

KO'P OMILI SHAXSIY O'RGANISH SO'ROVNOMALARI

JO'RAYEVA XOLIDA YUSUFALI QIZI

XAYRULLOYEVA GULBAHOR ABDULLO QIZI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Psixologiya ta'lim yo'nalishi 112-Ps-24 guruh talabalari

SHOMUROTOV ULUGBEK MELIKBOBOYEVICH

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Pedagogika fakulteti, Pedagogika va psixologiya kafedrası o'qituvchisi (maqola ilmiy raxbari)

ulugbekshomurotov986@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-8004-499X>

ANOTATSIYA: Mazkur maqolada ko'p omilli shaxsiy o'rganish so'rovnomalarining mazmuni, ularning psixologik diagnostikadagi ahamiyati hamda qo'llash sohalari yoritiladi. Shaxsning temperamenti, xarakteri, motivatsiyasi va ijtimoiy munosabatlarini kompleks tarzda baholashga qaratilgan ushbu so'rovnomalar yordamida individual psixologik portretni aniq shakllantirish imkoniyati yaratiladi. Tadqiqotlarda ko'p omilli metodlarning ishonchliligi va validligi ta'minlanishi, savollar tizimining madaniy va yosh xususiyatlarga moslanishi muhim hisoblanadi. Maqolada shuningdek, eng ko'p qo'llaniladigan ko'p omilli testlar – MMPI, 16 PF, Big Five (Katta Beshlik) kabi metodikalar haqida qisqacha ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: Ko'p omilli so'rovnoma, shaxs diagnostikasi, psixometrik metod, MMPI, 16 PF, xarakter tipologiyasi, temperamenti, motivatsiya, validlik, ishonchlilik.

АННОТАЦИЯ: В данной статье рассматривается содержание многофакторных личностных опросников и их значение в психологической диагностике. С помощью этих методик можно комплексно оценить темперамент, характер, мотивацию и социальные отношения личности, что позволяет сформировать точный психологический портрет. Особое внимание уделяется надежности и валидности опросников, а также их адаптации к культурным и возрастным особенностям. Также кратко описаны наиболее распространенные многофакторные методики — MMPI, 16 PF и модель «Большая пятёрка».

Ключевые слова: Многофакторный опросник, диагностика личности, психометрическая методика, MMPI, 16 PF, типология характера, темперамент, мотивация, валидность, надежность.

ANNOTATION: This paper examines the role and structure of multifactor personality questionnaires as effective tools in psychological diagnostics. Unlike single-scale assessments, multifactor inventories evaluate several personality dimensions simultaneously, such as emotional stability, sociability, motivation, anxiety, and behavioral tendencies. These questionnaires are widely applied in clinical practice, education, and occupational psychology for creating detailed psychological profiles. Well-known examples include the MMPI, Cattell's 16 PF, and the Big Five Personality Model. The study highlights the importance of validity, reliability, and cultural adaptability in the proper administration of such assessments. Overall, multifactor personality questionnaires are considered highly valuable for comprehensive personality evaluation and decision-making in both research and practical settings.

Keywords: Multifactor questionnaire, personality assessment, psychodiagnostics, MMPI, 16 PF, Big Five, reliability, validity.

Kirish: Shaxs psixologiyasini ilmiy o'rganishda psixodiagnostika usullari muhim o'rin tutadi. Ularning ichida so'rovnomalar eng ko'p qo'llaniladigan usullardan biri hisoblanadi. Dastlabki so'rovnomalar faqat bitta sifat yoki xususiyatni aniqlashga mo'ljallangan bo'lgan. Ammo inson shaxsi murakkab va ko'p qirrali tuzilmaga ega bo'lgani sababli, psixologiyada bir vaqtning o'zida bir nechta shaxsiy omillarni baholaydigan ko'p omilli so'rovnomalar ishlab chiqildi. Ushbu referatda ko'p omilli shaxs so'rovnomalarining mazmuni, turlari, ularning afzallik va kamchiliklari tahlil etiladi. Ko'p omilli shaxs so'rovnomalari — bu bir respondentdan olingan javoblar asosida uning bir nechta psixologik ko'rsatkichlarini aniqlashga mo'ljallangan standartlashtirilgan testlar majmuasidir. Ularning asosiy maqsadi — shaxsning temperament, xarakter, emotsional holat, ijtimoiy moslashuvchanlik, agressivlik darajasi, motivatsiya va boshqa ko'rsatkichlarini kompleks baholashdan iborat. Bunday so'rovnomalar odatda 50 tadan 500 tagacha savollardan iborat bo'ladi. Javob berish usuli sifatida "Ha/Yo'q", Likert shkalasi (1 dan 5 gacha baholash) yoki majburiy tanlovdan iborat variantlar beriladi. So'rovnoma yakunida ballar maxsus kalit yordamida hisoblanadi va normativ jadval bilan taqqoslanib, respondentning psixologik profili tuziladi. Ko'p omilli shaxs so'rovnomalarining eng mashhurlaridan

biri — Minnesota ko‘p omilli shaxs so‘rovnomasi (MMPI) bo‘lib, u 10 ta klinik shkala yordamida shaxsning depressiya, isteriya, paranoya, psixasteniya kabi psixologik holatlarini aniqlash imkonini beradi. Kattellning 16 omilli shaxs so‘rovnomasi (16PF) esa shaxsning qat’iyatlilik, mas’uliyatlilik, muloqotchanlik kabi 16 xil sifatlarini baholaydi. Shuningdek, Eysenck so‘rovnomasi (EPQ) temperamentni ekstraversiya, nevrotiklik va psixotiklik darajalari asosida aniqlaydi. Ko‘p omilli so‘rovnomalar turli sohalarda qo‘llaniladi. Psixiatriya va klinik amaliyotda ular ruhiy buzilishlarni aniqlashda yordam beradi. Ta’lim sohasida o‘quvchilarning moslashuv darajasi va kasbiy yo‘nalishini aniqlashda qo‘llanadi. Ishga qabul qilish jarayonida esa nomzodlarning liderlik, mas’uliyatlilik, stressga bardoshlilik kabi fazilatlari baholanadi. Ko‘p omilli shaxs so‘rovnomalarining afzalliklari quyidagilardan iborat: ular kompleks baholash imkonini beradi, standartlashtirilganligi sababli natijalar ishonchli va solishtiriladigan bo‘ladi, psixologik tahlilni tezlashtiradi. Ammo ularning ayrim kamchiliklari ham mavjud. Ayrim respondentlar o‘zini ijobiy ko‘rsatishga harakat qilishi mumkin, bu esa natijani buzishi ehtimoli bor.

Ba’zi testlar madaniy moslashtirilmagan bo‘lsa, noto‘g‘ri interpretatsiya berishi mumkin. Shuningdek, natijalarni tahlil qilish tajribali mutaxassisdan talab etiladi. Inson shaxsini chuqur va ilmiy asosda o‘rganish psixologiya fanining eng muhim vazifalaridan biridir. Psixodiagnostik usullar orasida so‘rovnomalar eng ko‘p qo‘llaniladigan, sodda va samarali usul hisoblanadi. Dastlabki so‘rovnomalar faqat bitta sifatni (masalan, qo‘rquv, kayfiyat yoki intellekt darajasini) baholashga mo‘ljallangan bo‘lgan. Ammo shaxs murakkab va ko‘p qirrali tizim ekanligi isbotlangach, bir vaqtning o‘zida bir nechta psixologik ko‘rsatkichlarni aniqlay oladigan ko‘p omilli shaxs so‘rovnomalari ishlab chiqildi. Ushbu referatda mazkur so‘rovnomalarning yaratilish tarixi, tuzilishi, psixometrik talablari, qo‘llash sohalari hamda afzallik va kamchiliklari yoritiladi.

XIX asr oxirlarida Francis Galton va Alfred Binet ilk psixologik testlarni yaratdi. Ammo bu testlar faqat aqliy salohiyatni o‘lchagan. 1917-yilda Robert Woodworth tomonidan “Personal-Data Sheet” nomli birinchi rasmiy psixologik so‘rovnoma ishlab chiqildi, lekin u ham faqat nevrotik simptomlarni baholagan. Shundan so‘ng 1940-yillarda Minnesota universiteti olimlari tomonidan MMPI (Minnesota Multiphasic Personality Inventory) ishlab chiqilib, tarixda birinchi ko‘p omilli shaxs so‘rovnomasi sifatida tan olindi. Ko‘p omilli so‘rovnomalarning ilmiy qiymati ularning validlik (aniqligi), reliabiliklik (barqarorligi), normativ bazasi (solishtirma jadvalga ega

bo'lishi) va differensial sezgirligi bilan belgilanadi. Masalan, MMPI klinik tashxisda yuqori aniqlikka ega bo'lsa, Cattellning 16PF so'rovnomasi kasb tanlashda yuqori farqlovchanlikka ega.

Sud-psixologiya MMPI-2 Jinoyat motivlarini tahlil qilish zam qamli testlash bugungi kunda ko'p omilli so'rovnomalar onlayn platformalar (PsyToolkit, 16Personalities, Hogan Assessments) orqali avtomatlashtirilgan holda o'tkazilmoqda. Sun'iy intellekt asosidagi AI-Based Personality Scoring tizimlari insonning hatto yozuv uslubi yoki ijtimoiy tarmoqlardagi faolligidan ham psixologik profil tuza olmoqda. Kamchilik va etik muammolar ko'p omilli testlar foydali bo'lsa-da, ayrim cheklovlarga ega. Respondent o'zini "yaxshi ko'rsatish" maqsadida soxta javob berishi mumkin. Shuningdek, madaniy moslashtirilmagan testlar noto'g'ri natija berishi ehtimoli bor. Eng muhimi — natijalar maxfiyligi saqlanmasa, bu inson huquqlariga zarar yetkazishi mumkin.

Xulosa: Ko'p omilli shaxs so'rovnomalari zamonaviy psixologik diagnostikaning ajralmas bo'lagi bo'lib, insonning murakkab psixologik tuzilishini kompleks baholash imkonini beradi. Ular klinik tashxisdan tortib ta'lim, harbiy xizmat, kadrlar tanlashgacha bo'lgan ko'plab sohalarda muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. Raqamli texnologiyalar yordamida bu so'rovnomalar yanada qulay va tezkor shaklga keltirilmoqda. Kelajakda sun'iy intellekt yordamida shaxsni baholash tizimlari yanada kengayishi kutilmoqda. Shu bilan birga, etik me'yorlarga rioya qilish va madaniy moslashuvga e'tibor berish ushbu soha rivojining asosiy sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Cattell, R. B. Personality and Motivation: Structure and Measurement. New York: World Book Company, 1957.
2. Hathaway, S. R., & McKinley, J. C. Minnesota Multiphasic Personality Inventory (MMPI) Manual. University of Minnesota Press, 1943.
3. Eysenck, H. J. The Structure of Human Personality. London: Methuen, 1953.
4. Costa, P. T., & McCrae, R. R. Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) Manual. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, 1992.
5. Hogan, R. Hogan Personality Inventory Manual. Tulsa, OK: Hogan Assessment Systems, 1992.
6. Spielberger, C. D. Manual for the State-Trait Anxiety Inventory (STAI). Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press, 1983.
7. Бурлачук, Л. Ф. Психодиагностика. — Санкт-Петербург: Питер, 2002.
8. Карелин, А. А. Большая энциклопедия психодиагностики. — Москва: Эксмо, 2007.